

ELEMZÉSEK TANULMÁNYOK

10

Az irányítás, vezetés és szervezéstudomány helyzete

Magyar Tudományos Akadémia

BUDAPEST

153218

ELEMZÉSEK
TANULMÁNYOK

10

Az irányítás, vezetés és szervezéstudomány helyzete

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
BUDAPEST 1983

MTAK

0 00002 19084 6

633149

A kiadványsorozatban az Akadémia testületi és igazgatási szervei által készített, határozattal, állásfoglalással lezárt kutatáspolitikai, kutatásszervezési tanulmányok, tudományági, ágazati helyzetelemzések, prognózisok, koncepciók, tervtanulmányok, valamint az Akadémiát ismertető írások látnak napvilágot. Az első húsz számban az 1976–1981 között készült, ma is értékesnek tekinthető, időtálló információkat tartalmazó anyagok kapnak helyet.

A sorozat az MTA főtitkárának a nem hivatalos kiadói tevékenység útján készített akadémiai kiadványok előállításának és terjesztésének rendjéről szóló 4/1982. (A.K.I.) MTA–F. számú utasítása alapján jelenik meg.

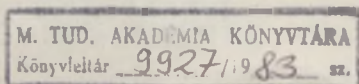
A sorozatot gondozza a Magyar Tudományos Akadémia Kutatásszervezési Intézete.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ISSN 0231–1984

A kiadásért felelős Tolnai Márton igazgatóhelyettes
83.12306 Akadémiai Nyomda, Budapest

Tartalomjegyzék

	Oldal
Bevezetés.....	5
1. A tudományterület és a nemzetközi tapasztalatok	6
2. A tudományterület hazai helyzete	16
3. A tudományterület fejlesztésének feladatai	23
Az MTA Elnökségének 28/1979.számú határozata	33

Tájékoztató a helyzetelemzéshez

Az irányítás, vezetés és szervezéstudomány helyzete című előterjesztést az MTA Elnöksége részére az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya készítette.

Az MTA Elnöksége 1979. június 26-i ülésén az anyagot megvitatta és 28/1979. számú határozatában a gyakorlati igények jobb kielégítése érdekében szükségesnek tartotta a tudományterület fejlesztését.

A helyzetelemzést a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság 1979. szeptember 26-i ülésén megtárgyalta és állásfoglalásában - többek között - rögzítette, hogy az ujonnan létrehozandó Vezetés- és Szervezéstudományi Bizottság állítsa össze a tudományterület ötéves tervét. Ajánlotta továbbá, hogy az MTA, a MűM és az OM közösen vizsgálja meg a kutatómunkában az együttműködés, a munkamegosztás és a fejlesztés kérdéseit.

MTA Kutatásszervezési Intézet

Bevezetés

A Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság felkérésére szakértői csoporttal helyzetelemzést készített az irányítás, vezetés és szervezés tudományterületéről. A megbízás közvetlen indítéka az volt, hogy a vállalati szervező munka fejlesztéséről hozott 1046/1977. (XII.14.) sz. MT határozat végrehajtása szükségessé tette e tevékenység tudományos alapjainak, a tudományterület helyzetének és a kutatások időszerű feladatainak áttekintését. A helyzetelemzés elkészítését emellett az is indokolta, hogy az idézett MT határozat az MTA-ra is több feladatot ruházott, továbbá e tudományterülettel kapcsolatban az Osztály munkájában már korábban is többször merültek fel tisztázásra váró kérdések.

E helyzetelemzés a más tudományágakról készített hasonló elemzésektől több tekintetben eltér: nagyobb teret szentel a tudományterület körvonalainak és nemzetközi tapasztalatainak bemutatására; rövidebbre fogott a hazai kutatások értékelése; a jövőre vonatkozó ajánlásai általánosabb jellegűek. Mindezt elsősorban a tudományterület és hazai helyzete magyarázza. Az irányítás, vezetés, szervezés esetében olyan rendkívüli fontosságú gyakorlati tevékenységekről van szó, amelyek tudományos alapjainak rendszerbe foglalása, magasabb igényű elméleti feldolgozása világszer- te és hazánkban különösen még a kialakulás szakaszában van.

A helyzetelemzéssel mindenekelőtt azt a célt tűztük magunk elé, hogy tisztázzuk e tudományterület jellegét és megjelöljük fejlesztésének fő irányait, figyelemmel a meghatározó fontos-

ságu nemzetközi tapasztalatokra. Most kibontakozó tudományos életünk, a szakemberek megoszló véleménye e területen jelenleg csak erőszakoltan adna lehetőséget határozottabb állásfoglalásokra, értékelésekre. (Ma még az is vitatott, hogy mi tekinthető kutatásnak és mi csupán alkalmazásnak e területen, a K-F statisztikában pedig évek óta nem sikerült megnyugtatóan rendezni a kutató bázis konturjainak határozott megvonását, a szervezéssel foglalkozó intézetek kezelését.)

Az Osztály a terület elméleti és gyakorlati szakembereinek véleménye alapján, a helyzetelemzés tervezetének vitája során arra a következtetésre jutott, hogy a tudományterület mai helyzetében egy ilyen tisztázó és irányt mutató anyag mind az elméleti munka, mind a gyakorlat fejlesztéséhez lényeges segítséget adhat. Ugyanakkor eleget tesz a TKB által kitűzött célnak is, amennyiben a vállalati szervező munka fejlesztéséről hozott MT határozat tudományos kutatással foglalkozó pontjainak végrehajtásához megfelelő alapot nyújt.

1. A tudományterület és a nemzetközi tapasztalatok

1.1. A háttér

A tudomány fejlődését differenciálódás és integrálódás kíséri és ebből mind újabb tudományágak sarjadnak ki. Új tudományágak létrejöhetnek két tudomány határterületén (mint például a biokémia vagy a jogszociológia); létrejöhetnek azzal az igénnyel, hogy a különböző tudományágak által vizsgált jelenségek közös vonásait elemezzék (mint a kibernetika vagy a rendszerelmélet); és létrejöhetnek olyan komplex jelenségek vizsgálatára, amelyek bizonyos teljességgel csak több tudományág ismeretrendszerével közelíthetők meg. Ez utóbbi csoportba tartozik az irányítás, a vezetés és a szervezés elmélete is.

Az irányítás, a vezetés és a szervezés minden társadalomban alapvető tevékenység, mindenekelőtt a termelés és a gazdálkodás, a természet erőivel szembeni védekezés, a közigazgatás és a hadászat területén. Ahogyan a társadalom, a termelés, a gazdálkodás, a természet erőinek megfékezése és az ember szolgálatába való állítása, a közigazgatás és a hadászat mind bonyolultabbá válik, - mindenekelőtt a munkamegosztás növekedése, ismereteink gyarapodása, a technikai haladás, a népesség gyors növekedése és a nemzetköziesedés folytán - e tevékenységek egyre nagyobb mértékben és egyre magasabb színvonalon igénylik az irányítást, a vezetést, a szervezést.

Az irányítás, a vezetés és a szervezés problémái minden korban nemcsak a gyakorlat embereit, hanem a gondolkodókat, a tudósokat is foglalkoztatták és e tevékenységekhez mindig felhasználták a kor tudományának eredményeit. A XIX. század második felétől mégis minőségi változásról beszélhetünk. Egyrészt az említett tényezők hatására az irányítással, vezetéssel, szervezéssel szemben ugrásszerűen növekedtek a társadalmi igények, másrészt hasonlóan gyarapodtak a tudomány ehhez felhasználható eredményei is. Marx eszmerendszere a társadalom és a gazdaság irányításáról új távlatokat nyitott. A közgazdaságtudomány, a szociológia, a pszichológia és más társadalomtudományok, majd a természet- és műszaki tudományok fejlődése egyre nagyobb bőségben nyújtotta azokat az ismereteket, amelyek nagy hatékonysággal hasznosíthatók az irányítás, a vezetés és a szervezés munkájához. Különösen termékenyítőek voltak azok a gondolatok (mint Weber, Taylor, Fayol munkái), amelyek már kifejezetten az irányítás, a vezetés és a szervezés tevékenységét elemezték, magyarázták.

A munkamegosztás egyik megnyilvánulásaként lényegesen megnőtt azoknak a szakembereknek a száma, akik az irányítás, a vezetés és a szervezés egy-egy területén különleges ismeretekkel,

adottságokkal és tapasztalatokkal rendelkeznek. Egy-egy szervezet és nagyobb egység céljainak elérése és e célok hatékony megvalósítása korunkban nagy mértékben függ e szakemberek munkájától.

Az irányítás, vezetés, szervezés fogalmát többféleképpen értelmezik. Az általános felfogás szerint az irányítás és a vezetés - e két fogalom között sem a mindennapi, sem a tudományos szóhasználat nem tesz következetesen különbséget - szélesebb tevékenységi kört ölel fel, mint a szervezés. Az irányítás és a vezetés a szervezésen kívül magában foglalja a célok kitűzését, a tervezést, a szabályozást, az ellenőrzést is. Másfelől viszont a szervezés és számos ága maga is sajátos ismereteket, módszereket hasznosító, sokszor önálló tevékenység.

Egyes esetekben a vezetés, más esetekben az irányítás fogalmának adunk gazdagabb tartalmat és közöttük olyan értelemben is megjelenik különbség, hogy a vezetést mindig akaratlagos, emberi tevékenységnek fogjuk fel, míg önműködő irányítást gépek, automatikák is biztosíthatnak. Az irányítás és a vezetés mellett nyelvünk egy sor további kifejezést is használ (igazgatás, vezérlés, szabályozás, kormányzás stb.), ezeket meghatározott összefüggésekben különböző árnyalatokkal az irányítás-vezetés egészére, vagy egy-egy funkciójára alkalmazzuk.

Nem ad egyértelmű eligazítást e fogalmak idegen nyelvű használata sem, de nyomatékosan arra utal, hogy e tevékenységek szorosan egybefonódnak. Az orosz nyelv megkülönbözteti az upravljeniját, a rukovodsztvot, és az organizaciját. Az első két kifejezést lényegében egyenértékűen használják a magyar irányítás és vezetés fogalmával, az organizacija azonban, mint több más nyelven is, egyidejűleg jelenti a szervezetet és a szervezést.

A német nyelvben a Leitung és a Führung a magyarhoz eléggé hasonlóan használatos, de más kifejezéseket is (pl.

Steuerung) elterjedten használnak. Az Organization itt is egyfelől cselekvést, másfelől a szervezetet jelöli.

Az angol nyelvben a leggyakrabban a management szóval találkozunk és ez egyaránt jelöl irányítást, vezetést, sőt bizonyos összefüggésekben szervezést is. Az organization szó itt határozottan inkább szervezetet, mint szervezést jelent.

A francia nyelvben a direction és gestion nagyjából a magyar irányítás és vezetés szónak felel meg, de gyakran használják - többnyire a direction-nal egyenértékűen - az administration és utjabban - még tágabb jelentéssel - a management kifejezést. Az organisation szó mind szervezést, mind szervezetet jelöl.

1.2. A tudományterület

Az irányítás, a vezetés és a szervezés gyakorlata egyre többet hasznosít az emberiség felhalmozódott tudásából és a tudomány új eredményeiből. Minthogy az irányítás, a vezetés és a szervezés társadalmi tevékenység, a legátfogóbb elméleti alapvetést és utbaigazítást ehhez a társadalom és a gazdaság mozgástörvényeit rendszerbe foglaló marxizmus-leninizmus adja.

Természetesen mindig rendkívül lényeges az irányítás, a vezetés és a szervezés konkrét tárgyát képező tevékenység törvényszerűségeinek ismerete. A termelés szférájában ezt mindenekelőtt a műszaki, a gazdaság- és az emberrel foglalkozó tudományok biztosítják. Akár a környezet alakítása, akár egy-egy szervezetnek a környezethez való alkalmazkodása és belső viszonyainak formálása szempontjából szükség van jogtudományi, szociológiai, pszichológiai és szociálpszichológiai ismeretek felhasználására. Növekvő szerephez jut a matematika, az informatika (és a számítógépek), a kibernetika, a rendszerelmélet alkalmazása.

Egyidejűleg növekszik az igény az iránt, hogy elemezzük, feltárjuk az irányítás, a vezetés és a szervezés tevékenységének sajátos vonásait, módszereit és tapasztalatait; hogy megismerjük általános és specifikus törvényszerűségeit; hogy e tudást, ezeket az ismereteket rendszerbe foglaljuk és e tevékenységek gyakorlathoz minél teljesebben hasznosítsuk. Ez adott indítást, majd erősödő ösztönzést az irányítás, a vezetés és a szervezés kérdéseinek tudományos feldolgozásához, különböző elméleteik kialakításához és összefoglaló rendszerezéséhez. Ezek a törekvések igen sok, a gyakorlat szempontjából rendkívüli fontosságú ismeret felhalmozódásához és összegezéséhez vezettek. Rendszerbe foglalásuk elméleti keretei azonban még nem forrottak ki, ezeket mindmáig sokféleség, változás, megújulás, gazdagodás jellemzi.

Az általános törekvés az irányítás-vezetés egészének, valamennyi funkciójának átfogó tárgyalása, de természetesen külön is feldolgozzák az irányítás-vezetés egyes funkcióit, ezek között a szervezés feladatait, módszereit is. A szervezetek elméletét gyakran külön ismeretrendszerként tárgyalják.

Az elmélet vizsgálhatja az irányítás, a vezetés és a szervezés tevékenységének legáltalánosabb vonásait, például a vezetői munkára, egyes vezetési funkciókra, a szervezetek életére vonatkozóan. Minthogy azonban az irányítás, a vezetés és a szervezés lényegesen függ tárgyától (attól, hogy milyen tevékenységre, szervezetre irányul), jelenségeit, problémáit, módszereit eszerint differenciálva is feldolgozzák.

Az irányítás, a vezetés, a szervezés feladatai több síkon jelentkeznek. A legátfogóbb a társadalom irányításának (vezetésének, szervezésének) igénye, valamennyi emberi, társadalmi tevékenységet átfogóan. Ezen belül külön is vizsgálhatók a társadalmi élet nagy szférái: a termelés és gazdálkodás, a kutatás-fejlesztés, a közigazgatás, az oktatás, a közművelődés, az egészségügy, a

közbiztonság, a honvédelem és így tovább. A következő szintet az egyes szervezetek (vállalatok és egyéb intézmények) irányításának, vezetésének, szervezésének feladatai alkotják. Megkülönböztethető a szervezetek egészének, továbbá egyes részeiknek, folyamataiknak irányítása, vezetése, szervezése. Az előbbiektől mellett önálló feladatként egyes területi egységek, továbbá egyes ágazatok és funkciók (pl. pénzügyek) irányítása, vezetése, szervezése is megjelenik.

A nemzetközi tapasztalatok e tudományterületen is rendkívül fontosak számunkra. Átültetésük, alkalmazásuk mindig adaptációs munkát igényel, de a hazai gyakorlat és kutató munka számára a kiindulópontot ez jelenti. A szocialista és a tőkés országok tapasztalatai egyaránt fontosak számunkra. Az irányítás, vezetés, szervezés tudománya az eltérő világnézeti kiindulás és e tevékenységek társadalmi meghatározottsága folytán a tőkés és a szocialista társadalom és gazdaság viszonyai között bizonyos kölcsönhatásban, de külön utakon fejlődött és fejlődik ma is. A társadalmi környezet különbözősége ellenére azonban mind az irányítás, a vezetés és a szervezés tárgyát képező folyamatokban, mind e tevékenységek céljaiban és eszközeiben nagyon sok a közös vonás. Az említett különbözőségek tudatos szem előtt tartása mellett ezért a több nemzetközi kommunikáció, a komparatív vizsgálatok bővítése e területen is kívánatos.

Abban a kérdésben, hogy irányítás-, vezetés-, szervezés-elméletről, -tanról, vagy -tudományról beszéljünk-e, nem egységes a gyakorlat. Az orosz nyelvben leginkább az irányítás elmélete kifejezést használják s a munka- és a termelés tudományos szervezéséről szólnak. A vállalati gazdálkodás szférájában a vállalatok tervezéséről, szervezéséről, és irányításáról beszélnek, mint tudományterületről (ágról). A német nyelvterületen leginkább az elmélet (Theorie) és a tan (Lehre) kifejezés terjedt el (szervezés-, illetőleg szervezet-elmélet, üzemgazdaságtan). Az angol nyelvben

szintén főként a vezetés- és szervezés-elmélet kifejezés használatos, az utóbbi néhány évtizedben sajátos tartalommal (az operáció-kutatás alkalmazására) elterjedt a vezetéstudomány (Management Science) kifejezés is.

Ha a tudástól a tudomány felé haladva a különböző megjelöléseket - mint Mátrai László akadémikus - hierarchikus fokozatoknak tekintjük, az elnevezés annak minősítését is jelenti, hogy milyen fokra ért el az adott tudományterület érettsége. Az ilyen kategorizálás azonban objektíve is nehéz, szubjektíve pedig a kutatók, a tudósok erre különleges érzékenységgel reagálnak. Mind ezt, mind a röviden idézett nemzetközi gyakorlatot és az általános hazai szóhasználatot figyelembe véve, ha tudományos tevékenységről vagy testületről van szó (más tudományterületekhez hasonlóan, lásd pl. a munkatudományi bizottságot) indokolt irányítás-, vezetés- és szervezéstudományról beszélni. Amikor magáról a diszciplináról, az ismeretek rendszerbe foglalásáról van szó, helyesebbnek látszik az irányítás, a vezetés, a szervezés, a szervezetek elméletéről szólni.

1.3. A nemzetközi tapasztalatok

Az irányítás, vezetés és szervezés elmélete és gyakorlata terén a tökés országok között a század elejétől az Egyesült Államok kiemelkedő szerepet játszott. Taylor kezdeményezése nyomán innen indult el a "tudományos vezetés" gondolata, vagyis a termelő munka tudományos alapokra helyezett megosztásának, tervezésének és szervezésének eszméje, itt bontakozott ki legnagyobb mértékben a tömeggyártás, a 30-as évek közepén innen sugárzott ki az "emberi kapcsolatok", azaz a társadalmi, szociológiai, pszichológiai tényezők szerepének felismerése. A második világháború tapasztalatai nyomán itt terjedt el legelőbb az operációkutatás, a számítógépek tömeges alkalmazása és a vezetés és szervezés jónéhány más új módszere.

Valójában számos gondolat, módszer egyidejűleg vagy előbb más tőkés országokban (elsősorban Angliában és Németországban) is felmerült és hódított, de ezek - az ország és a gazdaság hatalmas méretei, az új gondolatok alkalmazásának rendkívül gyors elterjedése és nagy propagandája folytán - mégis amerikai megfogalmazásban váltak ismertté.

Az amerikai gondolkodást és tudományt e téren is pragmatizmus jellemezte. A gyakorlatban jól alkalmazható módszerek kialakítása és tömeges elterjesztése terén kimagasló eredményeket értek el. E tevékenységek elméletének megfogalmazása felé viszonylag kevesebb figyelem fordult; ez is oka, hogy mindmáig a management-elméletek dzsungeljéről beszélnek itt.

Az uralkodó irányzat a management gyakorlatához szükséges multidiszciplináris ismeretek rendszerbe foglalása, ujabban növekvő arányban a rendszerelmélet felhasználásával. A matematikai és operációkutatási módszerek, valamint számítógépek alkalmazását előtérbe helyező irányzat vezetés-tudománynak (Management Science) jelöli meg magát. Az Organization Theory nem szervezéstudomány, hanem a szervezetek szociológiai és magatartás-tudományi közelítésű elméletét fedi. A magyar felfogás szerinti szervezéstan jelentős részét - ismét csak igen pragmatikus módon - az Industrial Engineering tevékenység keretében dolgozzák fel.

A vezetés és a szervezés elméletéhez a német hozzájárulás is jelentős, mindenekelőtt Max Weber termékenyítő gondolatai és az üzemgazdaságtan gazdag elmélete révén. A francia hozzájárulásból elsősorban Fayolnak az első világháború alatt megjelent, a vezetés tevékenységét átfogóan elemző, a tervezés és a koordinálás szerepét is hangsúlyozó munkája kíván említést. Angliából Urwick és a Tavistock intézet munkái, Skandináviából az újfajta munka- és termelés-szervezési és "ipari demokrácia" kísérletek gyakoroltak

nagyobb nemzetközi hatást. Japán elsősorban a nyugati módszerek adaptálása terén ért el kiemelkedő, de aligha másolható eredményeket.

Az Egyesült Államok technikai és a vezetés és szervezés terén megfigyelhető fölénye a többi fejlett tőkés országgal szemben (a "műszaki rész" és a "vezetési rész") a 60-as évektől csökkent, kevésbé általános, de sok területen még mindig jelentős. Az irányítás, a vezetés és a szervezés tekintetében azonban kevésbé tekintik követendő példának, jobban hangsúlyozzák az értékrend különbségeit, a hagyományok és a saját kezdeményezések szerepét.

Valamennyi tőkés országra jellemző, hogy az irányítás, vezetés és szervezés kérdéseivel nemcsak a gazdasági tevékenységek és szervezetek szempontjából foglalkoznak, hanem kiterjesztik ezt a társadalmi élet minden más fontosabb szférájára is (oktatás, egészségügy, közigazgatás stb.).

A Szovjetunióban a marxizmus-leninizmus kezdettől fogva szilárd alapot adott az irányítás, vezetés és szervezés elméleti kérdéseinek tárgyalásához. Világos volt ugyanakkor, hogy a gyakorlati munkában - maga Lenin is hangsúlyozta ezt - sok mindent célszerű átvenni a tőkés országok, így többek között Taylor módszereiből. A 20-as években sok intézet, folyóirat, konferencia foglalkozott a "tudományos vezetés" kérdéseivel, de a 30-as évektől ez a sokirányú élénk mozgás ellanyhult. Mind népgazdasági, mind vállalati szinten középpontba a tervezést állították, s emellett a vállalatoknál "a munka tudományos megszervezésének" és a "termelés tudományos megszervezésének" feladatait helyezték előtérbe. Az irányítás és a vezetés kérdéseivel a tudományos kutatás csak szerény mértékben foglalkozott.

Jellegzetes, hogy az iparvállalatok gazdasági, vezetési és szervezési feladatait az oktatási anyagok vállalati tervezés és szervezés cím alatt tárgyalták. Ez részben a gazdaságirányítás

rendszerével magyarázható: a vezetés feladata lényegében a kötelezően előírt tervmutatók teljesítésének hatékony megszervezésére összpontosult. A tudományos kutatás ennek megfelelően elsősorban a tervezés és a szervezés módszereit vizsgálta és e téren kimagasló eredményeket ért el. Ezzel minden bizonnyal jelentősen hozzájárult a szovjet gazdaság rendkívül gyors növekedéséhez és nagy gazdasági sikereihez.

A második világháború utáni években először az automatizálás és a számítógépek alkalmazásának kérdései irányították rá a figyelmet az irányítás kérdéseire. A kezdeti elutasítás után a kibernetika és a rendszerelmélet mind nagyobb figyelemben részesült. A 60-as évektől a szociológiai és szociálpszichológiai kutatások is megélénkültek és határozottabb igény fogalmazódott meg az irányítás, a vezetés gazdagabb, e tevékenységet szélesebb összefüggéseiben vizsgáló elméletének kidolgozására. Az új törekvéseket jellemezte a marxizmus-leninizmus szilárd alapjaira való épülés; a hagyományos, a tervezést középpontba állító ismeretrendszerhez való kapcsolódás; a közelítések sokfélesége és a rendszerelméleti nézőpontok gyakori alkalmazása. Az empirikus kutatások is bővültek, de még mindig viszonylag szerény keretek között maradtak.

Az irányítás és a vezetés elméletének a tudományágak rendszerébe való beillesztése a Szovjetunióban még ma is nyitott kérdés.

Az 1966-ban és 1972-ben tartott két nagy össz-szövetségi konferencia tárgyának a szocialista termelés tudományos irányításának megszervezését jelölték meg és a KGST együttműködési témájának is ezt az elnevezést adták. A gazdasági szférában "A vállalatok tervezése, szervezése, irányítása" című tantárgy keretében oktatják ezeket az ismereteket, de - különösen a gazdasági mérnökök részére - speciális tananyagokat és kollégiumokat is kifejlesztettek. A terminológiánk szerinti szervezéstan (elmélet) kifejezés

nemigen használatos a Szovjetunióban, bár természetesen a szervezési és szervezeti kérdésekkel bőségesen foglalkoznak. Igen nagy figyelem fordul a számítógépek alkalmazása felé. Ujabban az irányítás megszervezése mellett az irányítás és szervezés fogalompárt együttesen is gyakrabban használják.

Az európai népi demokráciák közül elsősorban a NDK-ban és Csehszlovákiában volt hagyománya a vezetés- és szervezés-elméletnek. Csehszlovákia a ma már kevésbé aktív szervezet, a CIOS (Nemzetközi Tudományos Szervezési (Vezetési) Társaság) alapító tagjai közé tartozott. A praxeológia megalkotása lengyel tudós, Kotarbinski nevéhez fűződik. A népi demokráciák azonban az 50-es évektől elsősorban a szovjet tapasztalatok alkalmazására törekedtek és nagyjából azt a fejlődési utat járták be, mint az utolsó harminc évben a Szovjetunió. Ez tekinthető jellemzőnek Magyarországra is; az irányítás, a vezetés és a szervezés kérdéseinek kutatása és önálló feldolgozása itt is a 60-as évek közepétől élénkült meg.

2. A tudományterület hazai helyzete

2.1. Visszapillantás

Az irányítás, vezetés és szervezés gyakorlatában Magyarországon a felszabadulás előtt elsősorban német hatás érvényesült. Az államosítások egyes szakaszait követően a MÁSZ, a NIK, majd az Iparügyi Minisztérium, illetőleg (megosztása után) az ipari minisztériumok a vállalati irányítás, vezetés és szervezés (a tervezés, a statisztika, a számvitel, a munkanormázás stb.) fejlesztése és a szocialista tervgazdálkodáshoz való hozzáigazítása terén nagy munkát végeztek. A szovjet tapasztalatok felhasználása mind a vállalati szférában, mind gazdaságunk irányítási módszereinek kialakításában meghatározó szerepet kapott és az elméleti munka is főképpen erre támaszkodott.

Az önállóbb kutatások e területen, a társadalomtudományok sok más ágához hasonlóan, az 50-es évek közepétől indultak meg. Ekkor jöttek létre egymást követően az ágazati gazdaságtani és szervezési intézetek is. A vezetés- és szervezéstudományok iránti igény határozottabban a 60-as évek közepén fogalmazódott meg; ebben nagy szerepe volt Erdei Ferenc akadémikusnak is.

Hevesi Gyula és Erdei Ferenc személyében az ipar és a mezőgazdaság szervezési-vezetési kérdéseivel két kiemelkedő tudós foglalkozott. 1964-től Erdei Ferenc vezetésével az akadémián Szervezéstudományi Bizottság kezdte meg tevékenységét. A bizottság az igazgatás, vezetés és szervezés kérdéseit átfogóan, multidiszciplináris szemlélettel közelítette meg; feldolgozta a külföldi tapasztalatokat, a vezetőképzés fejlesztését kezdeményezte.

A gazdaságirányítási reform előkészítése ráirányította a figyelmet az önállóbb és piacorientáltabb vállalati gazdálkodás követelményeire, a nagyobb arányú vezetőképzés igényeire és az ehhez szükséges tananyagok hiányára is. Nagyobb figyelem fordult az irányítás, a vezetés és a szervezés számos eddig elhanyagolt területe (például a marketing munka) és a fejlett tőkés országok újabb tapasztalatai felé. Nagy apparátusok kezdtek foglalkozni a automatizálás, valamint a számítógépek vállalati alkalmazásának kérdéseivel. Jólallassabban tört (és tör) utat az emberi tényezők kutatása és nagyobb súlyú számításba vétele.

A tudományterület fejlődésének további ösztönzést adtak

- a vállalati szervezéssel, a vezetőképzéssel kapcsolatos és más párt- és állami határozatok;
- a szociológiai és rendszerelméleti kutatások kibontakozása;
- vezetés-szervezési témák felvétele az OTTKT országos főirányok programjába;

- a hasonló irányú fejlődés a Szovjetunióban és a többi szocialista országban, az e téren folyó KGST-együttműködés megerősödése, KGST irányítási kutató intézet létesítése;
- a fokozódó érdeklődés az irányítás és szervezés egyes sajátos területei (kutatás-fejlesztés, közigazgatás stb.) iránt.

Jelentősen bővült a szervezéssel és vezetőképzéssel foglalkozó intézmények hálózata. Az MTESZ keretében önálló Szervezési és Vezetési Tudományos Társaságot hoztak létre.

Mindezen és még sok más tényező hatására a 70-es éveket az irányítás, a vezetés és a szervezés kérdéseinek előtérbe kerülése, e kérdések sokirányú feldolgozása, intenzív publicisztikai és fejlődő tudományos művelése jellemezte. (E tudományterület jellegéből ugyanakkor az is adódik, hogy divat-hullámoknak, felszínes, tudományoskodó írásoknak, szerepléseknek is bő teret ad.)

2.2. A kutatóbázis

Az irányítás-, vezetés- és szervezés témáival foglalkozó kutatásoknak hazánkban nincs központi bázisuk. Ilyen - főképpen alkalmazási-fejlesztési jellegű - kutatással sok, különböző típusú intézet, intézmény, vállalat foglalkozik.

Az MTA társadalomtudományi intézetei közül ilyen témákat is kutat az Állam- és Jogtudományi Intézet (a közigazgatástudományi OTTKT főirány bázisintézete), az Ipargazdaságtani Kutatócsoport, a Szociológiai Kutatóintézet, esetenként (a gazdaságirányítás rendszerével összefüggésben) a Közgazdaságtudományi Intézet, némileg profilján túlmutatóan is a Tudományszervezési Csoport. Az irányítás számítástechnikával összefüggő kutatásai-

nak fontos bázisa a SZTAKI. Esetenként foglalkoznak az irányítás, vezetés, szervezés profiljukhoz közelálló kérdéseinek kutatásával a funcionális szervek költségvetésből finanszírozott intézetei is, mint az OT Tervgazdasági Intézete, a PM Pénzügykutatási Intézete, a munkaszervezés kérdéseivel növekvő mértékben a MűM Munkaügyi Kutatóintézete stb.

Az oktatási intézmények közül elsősorban a Budapesti Műszaki Egyetem, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem és a Nehézipari Műszaki Egyetem (Miskolc) tanszékei folytatnak e témakörökben kutatást és szakértői tevékenységet. A jogi karok számos tanszékén folynak általános szervezéselméleti és közigazgatástudományi kutatások. A vezetőképző intézetek (ezek között elsősorban a legnagyobb és központi feladatokkal is megbízott OVK) tudományos kutató tevékenysége most kezd kibontakozni.

Kutatási kapacitást képviselnek a nagyszámu és nagylétszámu - összesen többezer főt foglalkoztató - szervező (ipargazdasági és szervezési) és számítástechnikai intézetek is. Ezek az intézetek nyereségérdekeltségben dolgoznak; alapfeladatuk a vállalatok segítése konkrét szervezési és számítástechnikai feladatok megoldásában. Emellett azonban - illetőleg az előbbieik érdekében - végeznek (főképpen alkalmazás jellegű) kutatásokat is. E tevékenységüket az 1978-ban felállított Szervezési Tárcaközi Bizottság a jövőben határozottabban kívánja koordinálni. (Az ágazati ipargazdasági kutatások koordinálására a TPB-től az Ipargazdaságtani Kutatócsoport kapott megbízást.)

E különböző típusu kutatóhelyek megfelelő együttműködés és arányok mellett jól kiegészíthetik egymást, és az elmélet, az oktatás, valamint a gyakorlat között a szükséges áttételeket is biztosíthatják. A jelenlegi helyzethez képest azonban az elméleti, alapozó és összegező kutatások arányának bizonyos növelése, továbbá a kutatóhelyek közötti együttműködés erősítése szükséges.

2.3. A kutatások

Az irányítás, vezetés, szervezés tudományterületén a kutatások fő irányait és tematikáját az utóbbi években alapjaiban a kutatóhelyi struktúra: az oktatás és a megbízások igényei határozták meg. A kutatók érdeklődése mindenekelőtt a számítógépek alkalmazása, az operációkutatás és más új eljárások (például hálótervezés, értékelemzés) felé fordult. Ezeknek az eljárásoknak a hazai megismertetését és bizonyos foku elterjedését segítették e kutatások. A szervezés hagyományos területei közül a munkaszervezés és a racionalizálás egy ideig - nemcsak a kutatásban, a gyakorlatban is - meglehetősen háttérbe szorult, de ez a legutóbbi években néhány fontos kutatás nyomán oldódni kezdett.

Sok elméleti és gyakorlati célú kutatás folyt a számítógépek felhasználásával történő termelésirányítás témakörében. A rendszerelmélet ismertetése és népszerűsítése után ujabban igényes alkalmazásával is több kutatás foglalkozik, mind a szervezés, mind az irányítás és a vezetés témáiban. A szervezési kutatások az ipar mellett fokozódó mértékben a mezőgazdaságra, a kutatás-fejlesztésre, valamint más ágazatokra és szférákra is kiterjednek és figyelemreméltóak a szervezés általános elméletének és módszertanának megalkotására irányuló törekvések.

A vezetés és a szervezés határterületét képező szervezeti kérdésekről a különböző közelítésű kutatások (elsősorban a kifejezetten szervezetelméleti, továbbá a vállalati koncentrációval és szervezeti struktúrával, a nagyvállalatok belső irányításával kapcsolatos kutatások) ismereteinket lényegesen bővítették. A gazdaság- és iparpolitikai, valamint "A szocialista vállalat" kutatások a felsőszintű és ágazati gazdaságirányítás problémáit is vizsgálat tárgyává tették és egy harmadik országos főirány a közigazgatástudományi kutatások fellendülését eredményezte. Néhány fontos kutatás mélyebben elemezte a vezetői tevékenységet, elsősorban

pszichológiai és szociológiai oldalról; a vezetési funkciók közül a szervezés mellett mindenekelőtt a tervezést és a döntéseket vizsgálták a kutatók. Több kutatás tett kísérletet a vezetéselmélet átfogó történeti áttekintésére, tudományági elhelyezésére.

Némi haladás ellenére még mindig kevés az empirikus vizsgálat. a magasabb színvonalú vezetés és szervezettség belső és külső feltételeinek elemzése, a külföldi tapasztalatok rendszeres, kritikai feldolgozása.

A kutatási eredmények és teljesítmények értékelését nehezíti, hogy a kritika, a tudományos vita, mint annyi más tudományterületen, itt is gyenge. A nagyszámu, elsősorban ismeretterjesztő - propagandisztikus célú konferencia mellett ritkán kerül sor igazi tudományos tanácskozásra és vitára, a könyvismertetések mellett értékelő recenziókra, a tudományos minősítések alkalmából a disszertációk tudományos eredetiségének érdemi megvitatására. A hazai teljesítmények értékeléséhez csak lassan fejlődik a külföldi tapasztalatok és eredmények szervezett feldolgozása és az ezekhez való viszonyítás. A nemzetközi tudományos életbe gyenge a bekapcsolódásunk, ez csak az utóbbi időben, a KGST vonalán javult. Az értékelés alapjainak e korlátai ellenére is megállapítható, hogy az irányítás, vezetés és szervezés kérdéseinek hazai tudományos kutatásában és elméleti feldolgozásában jelentős az előrehaladás; e témák hazai szakirodalma és oktatási anyaga jóval gazdagabb, mint korábban.

2.4. Testületi tevékenység, koordináció

A tudományos bizottságok rendszerében a Gazdaság- és Jogtudományok Osztályán belül az 1964-től működő Szervezésstudományi Bizottság helyébe 1973-tól az Igazgatástudományi Bizottság lépett. E bizottság tevékenységét két önálló szekcióban fejti ki (Közigazgatástudományi és Vállalati szervezési szekció) és a szek-

ciók az elnevezésüknek megfelelő tudományterületet gondolják, (A közigazgatás körén kivüleső nem vállalati szervezés, a szervezet-elmélet és a vezetéselmélet kérdéseivel a bizottság, illetőleg szekciói csak érintőlegesen foglalkoznak.) Profiljuknak megfelelően a Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának más bizottságai is gyakran tárgyalnak irányítási, vezetési, szervezési témákat, mindekenélőtt az Agrárközgazdasági-, az Ipargazdasági-, a Szociológiai Bizottság, esetenként a Közgazdaságtudományi, a Munkaügyi és más bizottságok is.

Az MTA egyéb osztályai közül elsősorban a műszaki osztályokon foglalkoznak ilyen témákkal - az érintett ágazatokat illetően (mint például a mezőgazdaságra vonatkozóan az osztály Üzemtani és Üzemvezetési Bizottsága) vagy általánosabb jelleggel is (mint például a Műszaki Tudományok Osztályának Rendszertechnikai Bizottsága). Érintkezik e területtel a hullámmzó aktivitással működő, több osztályt átfogó Rendszerkutatói Komplex Bizottság tevékenysége is. E bizottságok között sűrűbb kapcsolatra, tervszerűbb együttműködésre van szükség.

Szakigazgatási oldalról elsősorban az OTTKT három országosan kiemelt - közigazgatástudományi, szocialista vállalat és gazdaságpolitikai - főiránya koordinál irányítási, vezetési, szervezési témájú kutatásokat anélkül, hogy ezeket teljesen átfogná és szervezeten összekapcsolná. Az érintett kutatóhelyek kapcsolódása a főirányokhoz, mint ismeretes, önkéntes és különböző mértékű. A főirány-koordináció szokásos eszközeivel különösen a vállalati szervezési témákban nehéz a kutatóhelyeket összehangolt vagy közös munkába bekapcsolni.

A társadalmi szervezetek közül az MTESZ legtöbb tag-egyesülete és a Magyar Közgazdasági Társaság legtöbb szakosztálya foglalkozik irányítási, vezetési és szervezési kérdésekkel, de e téren kiemelkedik a Szervezési és Vezetési Tudományos Társa-

ság szerepe. Ez a 13 000 tagot számláló szervezet nagyszámu szakosztályával, munkabizottságával, konferenciáival és más rendezvényeivel a tájékoztatás, a tapasztalatcsere, az új módszerek elterjesztésének jelentős fóruma.

Az a körülmény, hogy nagyobb számu, sokféle testület, szervezet foglalkozik az irányítás, vezetés és szervezés kérdéseire irányuló tudományos munkával és koordinációval, e tevékenységek jellegéből következik és ezt célszerű fenntartani. Ugyanakkor e testületek, szervezetek között a tudományterület fejlesztésének alapkérdéseiben, valamint az ismeretek transzferálásában tudatosabb munkamegosztás és nagyobb együttműködés szükséges.

3. A tudományterület fejlesztésének feladatai

3.1. Az igények

Hazánk a felszabadulás óta eltelt évtizedekben a gazdasági és társadalmi fejlődésben nemzetközileg is elismert, kiemelkedő sikereket ért el. Minthogy azonban ebben az időszakban a gazdasági növekedés a nálunk fejlettebb országokban is meggyorsult, az egy lakosra jutó nemzeti jövedelmet nézve a különbséget ezekhez képest csak csökkenteni tudtuk és közepes fejlettségűnek számítunk. A közepes fejlettség megnyilvánul termékeink, technológiánk műszaki színvonalában, termelésünk szervezettségének és vezetésének gyengeségeiben, a termelékenység és a hatékonyság alacsonyabb színvonalában, a nem termelő szféra (az infrastruktúra) számos ágában és más területeken is.

Általános (és megalapozott) vélemény, hogy a munka, a termelés nem kellő szervezettsége folytán gyakran a legkorszerűbb technikát sem alkalmazzuk hatékonyan. A szervezettség hiányosságaiban a vezetés gyengéi, a munkafegyelem és a munkamorál prob-

lémái, e mögött a laza társadalmi normák és az akadozó együttműködés (kooperáció) továbbgyűrűződése is tükröződik.

A 70-es évek elejétől lényeges változások következtek be gazdaságunk belső és külső feltételeiben. Az ezekhez való alkalmazkodás fokozott követelményeket állít gazdaságunk elé. Az V. ötéves terv hátralevő és a VI. ötéves terv előttünk álló időszakában helyre kell állítanunk gazdaságunk egyensúlyát és ehhez a termelés szerkezetében és hatékonyságában, irányításában, vezetésében és szervezettségében gyökeres javulást kell elérni.

A gazdasági szférán kívül az élet számos más területén (a közigazgatásban, az oktatásban, az egészségügyben stb.) szintén jobb irányításra, vezetésre, magasabb szervezettségre van szükség. Ezt a dolgozók igényei, a társadalmi szükségletek kielégítése, e feladatok hatékony ellátása egyaránt megköveteli és nem jelentéktelen ennek a gazdasági szférára gyakorolt hatása sem.

Az irányítás, vezetés és szervezés kérdéseinek kutatása az elmélet fejlesztése mellett a következő években szolgálja hatékonyabban gazdasági feladataink megoldását, a vezetés és a szervezettség színvonalának emelését mind a gazdasági szférában, mind a társadalmi élet más területein. Ennek érdekében az irányítás-, vezetés-, szervezéseméleti kutatások

- kapjanak nagyobb szerepet a gazdaságpolitika és a gazdaságirányítás rendszerének, valamint más társadalmi tevékenységek irányításának-szervezésének formálásában és gyakorlatában;

- fordítsanak megkülönböztetett figyelmet a szervezeti rendszer és az ágazatközi kapcsolatok kérdéseire, a magasabb vezetési és szervezettségi színvonal szervezeteiken belüli és külső (környezeti) feltételeinek feltárására, megteremtésének eszközeire és módszereire;

- segítsék jobban a vezetés és a szervezettség színvonalának növelését az egyes vállalatoknál, valamint a termelő és nem termelő szféra más szervezeteinél.

3.2. Kutatási feladatok

a/ A tudományterület fejlesztése és a gyakorlat igényeinek jobb kielégítése egyaránt az alap- és alkalmazott kutatások helyesebb arányának kialakítását, tervszerűbb összekapcsolódásukat, a kutatási eredmények sűrűbb gyakorlati ellenőrzését és gyorsabb ütemű hasznosítását kívánja. Az igényes elméleti, alapozó és összegező kutatások arányának bizonyos növelése szükséges, hogy az egyes szakterületek problémáinak feldolgozása, az alkalmazott és fejlesztés jellegű kutatások és a gyakorlati munka szilárdabb alapokra épülhessen. Több vita, kritika, értékelés segítse az igazi tudományos teljesítmény és a felszínes tudományoskodás elválasztását.

b/ Erősíteni kell a rendszerszemléletű és multidiszciplináris közelítést, mind a vezetési és szervezési kutatásokban és elméleti összegezésekben, mind a gazdaságpolitikai, gazdaságirányítási, tudományirányítási, közigazgatási problémák kutatásában és kezelésében. E területeken ez egyben a vezetés- és szervezés- (szervezet-) elméleti ismeretek, a szervezeti élet jelenségeinek tudatosabb figyelembevételét is jelenti.

c/ Az irányítás, a vezetés és a szervezés tekintetében a fejlettebb országoktól igen sokat tanulhatunk, de a külföldön meghonosodott eljárások, módszerek átvétele (elsősorban tőkés országoktól) az eltérő társadalmi-gazdasági-feltételek miatt mindig a hazai körülmények alapos előzetes vizsgálatát és megfelelő adaptációt kíván. Ehhez szükséges a friss külföldi tapasztalatok szervezett feldolgozása; sajátosságainak, valamint alkalmazhatóságuk

(a társadalmi viszonyokból, a fejlettség szintjéből és az egyéb különbségekből adódó) körülményeinek megvilágítása; a hazai helyzet és feltételek széleskörű empirikus vizsgálatokkal történő rendszeres felmérése és elemzése.

d/ A vezetési és szervezési módszerek eszköztárának gazdagítása mellett több kutatásra van szükség e módszerek hatékony alkalmazásának, az ismeretek transzferálásának, a magasabb vezetési és szervezeti szinten megteremtésének helyi, ágazati, ágazatközi és általános társadalmi-gazdasági feltételeire vonatkozóan. Figyelemmel szellemi és anyagi forrásaink szűkösségére, a kutatások adjanak több segítséget annak megítéléséhez, hogy:

- milyen arányban fordítsuk erőforrásainkat a technika fejlesztésére, és az ennek hatékony alkalmazásához szükséges irányítási, vezetési és szervezési feltételek megteremtésére;

- milyen legyen az arány az olcsóbb és a nagy költségigényű vezetési-szervezési eszközök (számítógépek!) beruházása között, és ezek alkalmazásának hatékonysága hogyan értékelhető és fokozható (a feltételek időben való megteremtésével és lépcsőzetességgel).

3.3. A kutatóbázis fejlesztése

A kutatási kapacitások lényeges mennyiségi növelése e tudományterületen nem látszik jelenleg szükségesnek. E kapacitások hatékonyabb hasznosításához és ahhoz azonban, hogy a különböző típusú és finanszírozású kutatóhelyek tevékenysége egymást kiegészítve jobban szolgálja mind az elmélet, mind a gyakorlat fejlesztését,

- a kutatások jobb orientálására és a kutatóhelyek közötti munkamegosztás és együttműködés erősítésére, továbbá

- a nyereség (jövedelem) érdekeltségű kutató és szakértői munkával szemben az általános célú, költségvetésből finanszírozott kutatások bizonyos mértékű növelésére van szükség.

Erősíteni kell az akadémiai és más költségvetésből finanszírozott kutatóhelyek ez irányú munkáját, az egyetemi tanszékek és a vállalati formában működő intézetek felé pedig állami megbízásokkal kell biztosítani átfogóbb, nagyobb igényű és időtávu kutatási feladatok megoldását. A vállalati szervezési ismeretek napra készen tartásához és fejlesztéséhez, a nemzetközi (és a kiemelkedő hazai) tapasztalatok és alkalmazásuk feltételeinek feldolgozásához, adaptálásukhoz, ezen ismeretek közreadásához a kutatóhelyek között a szervezés fő területei szerint munkamegosztást célszerű kialakítani. Minthogy az érintett kutatóhelyek sok különböző főhatósághoz tartoznak és ennek jelentékeny pénzügyi vonzatai is vannak, e rendszer kialakítására és működtetésére a Szervezési Tárcaközi Bizottság látszik a leghivatottabbnak. A SZETÁB ez irányú munkáját természetesen - az érintkező pontokon - a területi szervekkel és az OTTKT főirányokban folyó kutatásokkal egyeztetve végezze. Az MTA szakigazgatása fordítson figyelmet az OTTKT főirányok közötti koordinációs feladatokra is.

3.4. A tudományterület gondozása

Az irányítás, vezetés és szervezés kérdéseivel foglalkozó tudományos bizottságok ez irányú tevékenységét az Akadémia valamennyi osztályán erősíteni kell. A tudományterület központi gondozása a Gazdaság- és Jogtudományok Osztályán az Igazgatástudományi Bizottság helyébe létrehozandó Vezetés- és Szervezéstudományi Bizottság feladata legyen. E bizottságot olyan összetételben kell felállítani, hogy ez segítse az IX. Osztályon belüli és a különböző más osztályokhoz tartozó érintett bizottságok közötti együttműködést. Tekintettel a közigazgatástudományi kutatások

jelentőségére, az Igazgatástudományi Bizottság Közigazgatástudományi Szekciója önálló bizottságként folytassa tevékenységét, megfelelően kapcsolódva az ugyanezen témájú OTTKT főirányhoz. A vállalati szervezési tevékenység körében, kutatási megbízások kiadására, operatív koordinációra, a kutatási eredmények gyakorlati alkalmazásának megszervezésére az ehhez szükséges hatáskörrel és anyagi eszközökkel rendelkező SZETÁB mellett célszerű megfelelő munkaszervet létrehozni.

A helyzetelemzést készítő bizottság részletesen vizsgálta, hogy a tudományterület gondozására az akadémiai testületi koordináció keretében milyen megoldás lenne a legcélszerűbb. Nyilvánvaló volt, hogy a jelenlegi Igazgatástudományi Bizottság tevékenységi körét szélesíteni kell, az általános vezetés- és szervezés- (szervezet) elmélet irányában, másrészt a vezetés és a szervezés kérdéseinek ma mind az elméleti, mind a gyakorlati munkában gyakori merev elválasztását nem szabad folytatni. Minthogy egy hierarchikusan több bizottság fölé állított "komplex bizottság" működőképességével kapcsolatban sok aggály merült fel, a bizottság azt a megoldást látta a legjobbnak, hogy legyen egy külön Közigazgatástudományi és egy külön Vezetés- és Szervezéstudományi Bizottság. Az utóbbi kapjon megbízást e témákban a többi akadémiai bizottság közötti koordinációra és maga vizsgálja majd meg, célszerű-e nem teljesen önállósított, de külön is ülésező albizottságokat, szekciókat is működtetnie.

A Vezetés- és Szervezéstudományi Bizottság tekintse elsőrendű feladatának:

- az előbbieken megfogalmazott ajánlások megvalósulásának elősegítését, rendszeres figyelemmel kísérését, szükség esetén illetékes szervek felé megfelelő jelzések, javaslatok adását;

— az irányítás-, vezetés-, szervezés- és szervezetelmélet kereteinek és kapcsolódásainak további tisztázását;

— a területén folyó kutatásokkal szembeni tudományos igényesség növelését, a kritikai élet fejlesztését; ezt szolgáló tudományos tanácskozások szervezését;

— a kutatások időről-időre történő áttekintését, tudományos orientálását, az érintett akadémiai testületek és a kutatóhelyek együttműködésének, valamint a kutatási eredmények gyakorlatba való átvitelének előmozdítását;

— a szocialista közösség nemzetközi tudományos életébe (többek között az irányítási problémákkal foglalkozó moszkvai KGST Intézet munkájába) való bekapcsolódás erősítését és kapcsolatok kiépítését a legfontosabb nemzetközi szervezetekkel (ezek között a laxenburgi Nemzetközi Alkalmazott Rendszerelemzési Intézettel) és tőkés országokbeli intézményekkel;

— az oktatás, a folyóirat- és könyvkiadás figyelemmel kísérését, hogy értékelésével és ajánlásaival segítse területén a minőségi követelmények érvényesülését, az ésszerű mértékek és helyes arányok kialakítását.

AZ IRÁNYÍTÁS, VEZETÉS ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNY HELYZETE*

Az irányítás, a vezetés, a szervezés olyan rendkívüli fontosságu gyakorlati tevékenység, amelynek tudományos kutatása, problémáinak elméleti feldolgozása hazánkban és világszerte egyaránt a kialakulás, a kibontakozás szakaszában van.

Ezzel a helyzetelemzéssel alapvetően azt a célt tűzzük magunk elé, hogy körvonalazzuk és tisztázzuk a tudományterület jellegét, megjelöljük feladatait, fejlesztésének fő irányait, figyelemmel a hazai fontosságu problémákra és a számba vehető nemzetközi tapasztalatokra.

A tudományterület fejlesztése és a gyakorlat igényeinek jobb kielégítése egyaránt az alap- és alkalmazott kutatások helyesebb arányának kialakítását, tervszerűbb és koordináltabb összekapcsolódásukat, a kutatási eredmények sűrűbb gyakorlati ellenőrzését és gyorsabb ütemű hasznosítását kívánja. Ennek elősegítése érdekében megállapítást nyert, hogy erősíteni kell a rendszerszemléletű és multidiszciplináris megközelítést, mind a vezetési és szervezési kutatásokban és elméleti összegezésekben, mind a gazdaságpolitikai, gazdaságirányítási, tudományirányítási, közigazgatási problémák kutatásában és kezelésében.

* Megjelent az Akadémiai Közlöny XXVIII. (1979.) évfolyamának 9. számában, 91-92. oldal

Az előterjesztésről folyó vita - egyebek között - érintette az irányítás, vezetés és szervezéstudomány területeinek terminológiai kérdését, és arra a következtetésre jutott, hogy általában nem célszerű terméketlen terminológiai vitákat folytatni, hanem tényként kell elfogadni egy, a gyakorlati életben igen fontos tevékenység tudományos háttere biztosításának szükségességét, és az ezzel kapcsolatos elméleti színvonal megerősítését.

A vita fontosnak tartotta az ugynevezett ágazati intézetekben folyó szervezési, vezetési kutatások fokozottabb összehangolását, e kutatások színvonalának jelentős mértékű emelését, e kutatások irányításának, sőt maguknak a kutatóhelyeknek megerősítését. A résztvevők ezzel összefüggésben felhívták az MTA vezetésének figyelmét az akadémiai kutatóbázis megfelelő megerősítésére is.

Egyetértés született abban is, hogy a vezetéssel foglalkozó kutatások esetében a politikai vezetés tudományos kérdéseivel is foglalkozni kell, ezek eredményeinek általánosítására is szükség van. Több figyelmet és munkát kell fordítani a gyakorlati tapasztalatok általánosítására és közreadására megfelelő monográfiák megírásán keresztül.

A terület fontos problémája a szervezési és vezetési ismeretek felső szintű oktatása; az Országos Oktatási Tanács egyébként ezzel a problémával külön foglalkozott és megfelelő határozatokat hozott.

A vitában arra is rámutattak, hogy egyforma mértékben kell küzdeni a szervezés és irányítás kérdéseinek tudományterületén a vulgarizálás ellen és a gyakorlattal való kapcsolat szorosabbra fűzéséért. A létrehozandó vezetési és szervezési bizottság tekintse e problémákkal való foglalkozást egyik legfontosabb teendőjének.

Az Elnökség 28/1979. számú határozata*

1. Az Elnökség megállapítja, hogy az irányítás, vezetés és szervezés fejlesztése az előttünk álló időszakban kiemelkedő fontosságú gazdasági feladataink megoldásához, az új technika hatékony alkalmazásához, továbbá a társadalmi élet közigazgatási és egyéb szféráiban is.

2. Az Elnökség egyetért a Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya által az irányítás, vezetés és szervezés tudományterületéről készített helyzetelemzéssel és az ebben foglalt ajánlásokkal. Szükségesnek látja, hogy a tudományos kutatás a jövőben nagyobb segítséget nyújtson az irányítás, a vezetés és a szervezés fejlesztéshez, - több elméleti, alapozó és összegező kutatással, a külföldi tapasztalatok rendszeres kritikai feldolgozásával és adaptálásával, a korszerű módszerek szélesebb körű alkalmazásához szükséges feltételek feltárásával és kimunkálásával.

3. Az Elnökség az MTA valamennyi Osztályának ajánlja, hogy támogassák, erősítsék az irányítás, vezetés és szervezés kérdésével foglalkozó tudományos bizottságaik ez irányú tevékenységét.

3.1. Felhívja a Gazdaság- és Jogtudományok Osztályát, hogy hívjon létre rövid időn belül interdiszciplináris összetételű Vezetés- és Szervezéstudományi Bizottságot, amelynek létrejöttével a jelenlegi Igazgatástu-

* A helyzetelemzést az Elnökség 1979. június 26-i ülésén vitatta meg, ezt követően a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság 1979. szeptember 26-i ülésén ugyancsak megtárgyalta.

dományi Bizottság, és Vállalati Szervezési Szekció megszűnik, a Közigazgatási Szekció pedig Közigazgatástudományi Bizottságként folytatja munkáját. A két bizottság a vezetés- és szervezéstudomány közös problémái megoldásában, a vezetés- és szervezéstudományi elmélet kimunkálásában működnek együtt.

- 3.2. Az Elnökség a Vezetés- és Szervezéstudományi Bizottságot megbizza e tudományterület általános gondozásával, a más Osztályokhoz tartozó érintett bizottságok közötti együttműködés ösztönzésével és koordinálásával. A bizottság - teendőinek meghatározása során - készítsen feladataira részletes munkatervet, ebben foglalkozzon a szervezési és vezetési kérdések problémáival, a kutatóbázisokkal, alakítsa ki javaslatot a szervezési és vezetési tudományos kutatások kutatóbázisainak megerősítésére, az Akadémián belüli kutatások koordinációjára, ennek intézményi hátterére. A bizottság folyamatosan tartsa a kapcsolatot a szervezési kutatásokat egészében koordináló Szervezési, Tárcaközi Bizottsággal.

4. A kutatási kapacitások hatékonyabb hasznosítása és a gyakorlati munka szilárdabb megalapozása a nyereség (jövedelem) érdekeltiségű kutató és szakértői munkával szemben több igényes elméleti, alapozó és összegező kutatást igényel. Az Elnökség ehhez szükségesnek látja - és az illetékes állami szerveknek ajánlja - a költségvetésből finanszírozott kutatóhelyek ez irányú tevékenységének erősítését, az egyetemi tanszékek és a vállalati formában működő intézeteknek pedig több állami megbízás kiadását átfogóbb, hosszabb időtávu kutatási feladatok megoldására.

5. A nemzetközi kapcsolatokért felelős főtitkárhelyettes nyújtson segítséget a tudományterület nemzetközi tudományos kapcsolatainak fejlesztéséhez. Az MTA Elnöksége felkéri az OMFB elnökét, hogy az érintett akadémiai és más kutatóhelyek kapjanak rendszeres tájékoztatást az Irányítási Problémákkal Foglalkozó KGST-intézet, valamint a Nemzetközi Alkalmazott Rendszerelemzési Intézet tevékenységéről.

Megjelent

A történettudomány helyzete
A gyógyszerkutatás helyzete
Az állam- és jogtudományok helyzete
A régészet helyzete
Új genetikai kísérleti módszerek alkalmazása és problémái
A növényvédelmi tudományok helyzete és feladatai
A víruskutatás helyzete és problémái
A klinikai kémia helyzete, feladatai és fejlesztésének irányai
Mezőgazdaságunk fejlesztése és a kutatás
A művészettörténettudomány helyzete

Előkészületben

Táplálkozásunk helyzete és korszerűsítésének lehetőségei
A meteorológiai tudományok helyzete
A neveléstudomány helyzete
Nyelvünk állapota, anyanyelvi műveltségünk helyzete és feladataink

